

EEN LITERAIR SCHANDAAL IN ATHENE ANNO 1860.

STAVRIDHIS/PÄRLIČEV VERSUS ORFANIDHIS

In de maand maart van het jaar 1860 brak in Athene een groot schandaal uit. Het was een literair schandaal, waarmee uiteraard klein-menselijke aspecten, maar ook belangrijke politieke items gemoeid waren. Het schandaal was zo opzienbarend, dat zelfs de Brusselse krant *Le Nord* er op 10 juni verslag over uitbracht:

'Versé dans la poésie et l'archéologie, aussi bien que mêlé à la politique, M. Rangabé entre présentement en lutte à coups de plume avec M. Orphanidès, professeur à l'université et poète satirique. Les muses président au combat. M. Rangabé s'étant permis, au concours de cette année-ci, de critiquer ouvertement une pièce pour laquelle M. Orphanidès avait des entrailles de père, celui-ci riposte par une longue satire à l'adresse de M. Rangabé. Bien entendu, la satire susdite ne saurait rester sans réponse, et voilà le fer des plumes croisé. Dieu sait quand le duel finira! Plus il durera d'ailleurs et plus la galerie sera satisfaite. Depuis qu'il y a une Grèce au monde et tant qu'il y aura une Grèce, les citoyens de l'Attique y raffolent et y raffoleront de ces passes d'armes.'

Curieus is dat de man die de aanleiding vormde tot het schandaal in dit verslag in *Le Nord* helemaal niet genoemd wordt. Het was de dichter Grigorios Stavridhis, die eerder dat jaar, op 21 maart 1860, de grote Atheense Poëziewedstrijd, de *Rallia*, gewonnen had. Stavridhis was enkele dagen wereldberoemd in Athene geweest - hij werd naar hij zelf in zijn *Avtobiografija* (Autobiografie) opmerkt gevierd als een δεύτερος Ὅμηρος (een tweede Homeros)¹ - om daarna te midden van het schandaal dat hij zelf veroorzaakt had nagenoeg volledig van het Griekse culturele toneel te verdwijnen. Hij krijgt nog twee pagina's (107-8) in de *Geschichte der neugriechischen Literatur* van A. R. Rangabé en D. Sanders, die verscheen in Leipzig in 1884. Tien jaar geleden werd het poëma waarmee hij de prijs won nog eens gepubliceerd in een facsimile-uitgave en rond deze tijd verschijnt zijn autobiografie in Griekse vertaling. Bij wijze van curiosum. Maar misschien maakt deze stilte wel deel uit van het schandaal.

Wie was deze Grigorios Stavridhis en om wat voor een schandaal ging het? Grigorios Stavridhis heette in feite Grigor Pärličev en was geen Griek, maar een Bulgaar uit Ochrid, een stad in het zuiden van de voormalige Joego-

¹ Pärličev, Grigor. *Avtobiografija*. In: *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina* (Bundel voor folklore, wetenschap en letterkunde), 11 (1893), p. 367.

slavische republiek Macedonië, vlak bij de Albanese grens. (Vandaag noemen de Slavische inwoners van Ochrid zich Macedoniërs, maar in de tijd van Pärličev - die leefde van 1830 tot 1893 - beschouwden ze zich nog als Bulgaren.) Dat Pärličev, zoals we hem verder zullen noemen, het van Bulgaar uit Ochrid tot gelauwerd Grieks dichter in Athene kon brengen heeft te maken met het feit dat grote segmenten van de stedelijke bevolking in Macedonië en Bulgarije vergriekst waren. Ook met Pärličev was dat het geval.

We moeten even stilstaan bij dat fenomeen van vergrieksing, omdat dat ons zal helpen de gebeurtenissen in 1860 in Athene beter te begrijpen.

De vergrieksing van de steden op de Balkan tot ver in het noorden - Servië, Roemenië - was het gevolg van twee omstandigheden. In de eerste plaats was er de invloed van de orthodoxe kerk. In het Osmaanse Rijk behoorden alle orthodoxe christenen zonder etnisch of taalkundig onderscheid tot de jurisdictie van het Patriarchaat van Constantinopel. Dus ook de Bulgaren en de Serven bv., die voor hun inlijving bij het Osmaanse Rijk eigen 'nationale' kerken gehad hadden, werden na 1453 'bestuurd' door het Patriarchaat van Constantinopel. Om diverse redenen werd dit patriarchaat gedomineerd door Grieken of Griekstaligen. Eén reden was dat de Osmanen de *Rum milleti* ('Romeinse gemeenschap'), zoals zij de orthodoxe kerk noemden, beschouwden als de voortzetting van de Byzantijnse kerk. Een andere reden was dat de Griekse elite in Constantinopel, de rijke en machtige Fanarioten, graag de controle over zo'n belangrijke en winstgevende instelling als het Patriarchaat van Constantinopel wilden behouden. Het kerkelijke apparaat had uiteraard behoefte aan een bestuurstaal (waarin bv. de correspondentie gevoerd kon worden) en vanzelf viel de keuze op de taal van de hiërarchische top van dat apparaat, nl. het Grieks. Daar komt bij dat het Grieks op de hele Balkan al van voor de Osmaanse periode de rol speelde van internationale cultuurtaal. Het gebruik van het Grieks binnen de *Rum milleti* was daarvan de natuurlijke voortzetting.

De Bulgaarse en Macedonische geschiedschrijving maken een hele zaak van het helleniserende en denationaliserende effect van deze situatie. Het Patriarchaat van Constantinopel zou als instrument gediend hebben bij de realisatie van de *μεγάλη ιδέα* (*megali idhea*), het herstel van het Byzantijnse Rijk of de vestiging van een soort van Groot-Griekenland, ten koste van de niet-Griekse volken op de Balkan. Daar is van in de 19de eeuw een en ander voor te zeggen, maar ook veel op af te dingen. In ieder geval was de rol van het Patriarchaat niet éénduidig. In Ochrid is er voor 1850 weinig of niets te merken van een doelbewuste helleniseringspolitiek. De top van de lokale kerkelijke hiërarchie was Grieks, en het feit dat Ochrid zich bevond in een overwegend Slavisch gebied en eeuwenlang, vermoedelijk van in de 11de eeuw tot in 1767, de zetel

geweest was van een autocefaal aartsbisdom met een grote mate van autonomie ten aanzien van Constantinopel, had daar niets aan veranderd. Maar de Ochridse metropolieten kenden ook Slavisch en voerden de correspondentie met de priesters in de Slavische dorpen binnen de diocese ook in het Slavisch (het lokale dialect of een vorm van Kerkslavisch). In een aantal van die dorpen werd ook de liturgie nog in het Slavisch gecelebreerd. In Ochrid zelf werd soms in aanwezigheid van de metropoliet in het Slavisch gepreekt. De voorlezing uit het evangelie gebeurde bij sommige gelegenheden eveneens in het Slavische dialect van Ochrid, in de vorm van een vertaling-van-het-blad van het Griekse exemplaar dat zich in de kerk bevond. De Griekse metropolieten van Ochrid lieten dit gebeuren; ze gedroegen zich dus zeker niet als Griekse nationalist. Pas rond 1850 braken er etnische conflicten uit tussen de Griekse metropoliet en de Slavische bevolking, maar dan zijn Pärličevs 'formative years' al voorbij.

De tweede factor van vergrieksing was de commercie. Door de commerciële activiteiten van de Grieken in het hele Osmaanse rijk was het Grieks al in de 18de eeuw de *lingua franca* van de handelaars in de steden op de Balkan geworden. Voor zover niet-Grieken bij de handel betrokken werden, waren het aanvankelijk alleen de mannen die - bij hun professionele contacten - Grieks spraken; de vrouwen bleven met hun kinderen de eigen moedertaal (Slavisch, Albanees, Roemeens) gebruiken. Van *lingua franca* van de handelaars had het Grieks zich vervolgens ontwikkeld tot de algemene omgangstaal van de handelsbourgeoisie, niet alleen meer van de mannen. Wat zich voltrok was de vergrieksing van de sociale bovenlaag. Iedereen binnen de stedelijke bevolking die tot de sociale bovenlaag wilde behoren - en wie wilde dat niet - moest Grieks kennen. Daardoor geraakte op den duur een groot deel van de hële stedelijke bevolking vergriekst. Ook de immigranten uit de dorpen werden vergriekst. Het ging om een proces van spontane assimilatie, dat geen noemenswaardige spanningen opriep.

Ook in Ochrid verliep, in de tijd dat Pärličev daar als kind woonde, de vergrieksing op die manier. Aan deze spontane en vreedzame assimilatie kwam een einde vanaf 1830, toen de immigratie uit de dorpen een massaal karakter kreeg. De niet-Griekse immigranten konden zich voortaan handhaven door hun aantal, ook zonder Grieks te kennen. Het kwam vervolgens tot conflicten met de kerkelijke hiërarchie en met de Griekse of vergriekste bourgeoisie over het taalgebruik in kerk en onderwijs.

We zijn tamelijk goed op de hoogte van het leven van Pärličev dank zij de autobiografie die hij geschreven heeft.² Hij stamde uit een oud, maar onbemiddeld Slavisch Ochrids gezin. In de familie werd Slavisch gesproken, maar

² Zie noot 1.

zijn grootvader kende ook Grieks en las het evangelie in het Grieks. (Pärličevs vader was vroeg gestorven.) In de kerk die Pärličev bezocht werd de mis in het Grieks gelezen. Het onderwijs in Ochrid werd ingericht door de kerk of de gemeente, maar vermits in de gemeenteraad vergriekste notabelen zetelden, was de onderwijstaal in beide gevallen het Grieks - met alle didactische problemen die dat met zich meebracht. Pas in wat we nu het voortgezet onderwijs zouden noemen had Pärličev een leraar die ook van het Slavische dialect van de leerlingen gebruik maakte, maar dan met de bedoeling ze vlotter Grieks aan te leren.

De geletterde Slavische inwoners van Ochrid kenden het Cyrillische schrift niet. Ze hadden er ook geen belangstelling voor. Wanneer ze hun eigen taal schreven, gebruikten ze de Griekse letters. Ze lazen Griekse boeken, niet alleen omdat ze goed Grieks kenden, maar ook omdat er in die tijd nog niet zoveel boeken in hun Slavische moedertaal bestonden.

Hier zijn een aantal factoren bij elkaar die samen, niet alleen in Ochrid, maar binnen alle gemeenschappen waar zich taalcontact voordoet, resulteren in bilinguïsme en taalassimilatie. Wanneer taal A onderwezen wordt, een groter sociaal en cultureel prestige geniet en geschreven wordt, terwijl taal B niet onderwezen wordt, minder aanzien geniet en alleen mondeling gebruikt wordt, dan gaat taal A een dominante positie innemen. In Ochrid was taal A het Grieks.

Pärličev werd dus, net als al zijn mannelijke medeburgers die de sociale ladder wilden beklimmen, vergriekst. Deze vergrieksing gebeurde op een spontane manier: er werd geen administratieve dwang uitgeoefend, en er bestond ook geen verzet tegen. Tegelijk bleef bij de meesten van hen toch ook het besef bestaan dat ze 'Bulgaren' waren. Er bleek, met andere woorden, geen tegenstelling te bestaan tussen het gevoel van Bulgaarse etnische *Zugehörigkeit* en vergrieksing.

Bij Pärličev kwamen daar nog enkele factoren bij: zijn liefde voor de Griekse literatuur - en in het bijzonder Homeros - en zijn eigen literaire ambitie. Er bestond in Pärličevs moedertaal geen literatuur die te vergelijken was met de Griekse literatuur, zeker niet wanneer men ook de klassieke Griekse literatuur daartoe rekent. Het was omstreeks 1850 eigenlijk onmogelijk om een Bulgaars schrijver te worden, omdat er nog geen Bulgaarse literatuur bestond. Wilde Pärličev een literaire carrière maken, dan moest hij een Grieks schrijver worden, en dat betekende in die tijd dat hij zich moest identificeren met de Griekse nationale zaak.

Er bestaan goede redenen om aan te nemen dat Pärličev, op het moment dat hij voor het eerst naar Athene vertrok, in 1850, zichzelf beschouwde als een Griek, of in ieder geval heel graag een Griek wilde zijn, vooral om deel te

hebben aan de door hem zo bewonderde Griekse cultuur. Hij beschrijft in zijn autobiografie hoe hij, nadat hij bij Dhomokos de grens overstak en het koninkrijk Griekenland betrad, afsteeg van zijn paard en de Griekse grond kuste, die, zo meldt hij, 'rood was van het bloed van de gevallen helden'.³

In Athene belandde Pärličev in een totaal andere omgeving als die welke hij in zijn geboortestreek gekend had. De min of meer ongedwongen contacten tussen de etnische gemeenschappen en de argeloosheid ten aanzien van de nationale identiteit, die in Ochrid bestonden, waren in Athene ondenkbaar. Daar leefde een intelligentsia die geobsedeerd was door de *megali idhea*, die een vijftiental jaar eerder door Yoannis Kolettis in het Griekse parlement zowat officieel geproclameerd was. Er bestond een vast geloof in de superioriteit van wat men toen 'het Griekse ras' noemde en in de missie van dit 'ras' om de Griekse cultuur te verspreiden binnen de grenzen van de herstelde Griekse staat. Tegelijk werden zowat alle orthodoxe christenen die in deze staat zouden leven op een of andere manier als Grieken beschouwd. Ook Pärličev geraakte in de ban van de panhellenistische ideologie, op basis waarvan ook hij in de schoot van de Griekse natie kon opgenomen worden.

Einde 1858, kort na het begin van Pärličevs tweede verblijf in Athene, gebeurde er iets wat een onthullend licht werpt op Pärličevs nationaal bewustzijn. Die gebeurtenis is het triviale 'incident in de Russische kerk'. In zijn autobiografie vermeldde hij er niets over.⁴

Op een ochtend wil Pärličev naar de mis en hij komt toevallig terecht in de 'Russische kerk' in Athene (*Ayios Nikodhimos*, tussen de *Plaka*-wijk en de *Ethnikos Kypos*). Na afloop van de mis wil hij bij het buitengaan in het gedrang zijn hoed beschermen en zet hem op zijn hoofd. Hij wordt door een Russische kerkdienaar brutaal terecht gewezen. Pärličev wil de kerkdienaar een aantal verwensingen naar het hoofd slingeren en alleen het feit dat hij 'het Heilig Brood nog in de mond had' weerhoudt hem daarvan. (Pärličev was van nature erg lichtgeraakt en opvliegend.)

We zijn op de hoogte van het incident in de Russische kerk dank zij een lang gedicht dat Pärličev naar aanleiding ervan in de Atheense krant *Αθηνά* (nr. 2721 van 29 november 1858) liet verschijnen en waarin hij alles van naaldje tot draadje vertelt. Kort daarna verscheen in de krant *Η Αύγη* (nr 340 van 24 december 1858) een anonieme reactie op dit gedicht, een brief en een gedicht, klaarblijkelijk van de hand van dezelfde Russofiële Griek.⁵ Daarin wordt Pärli-

³ Pärličev, *Avtobiografija*, pp. 360-1.

⁴ De *Avtobiografija* is geschreven in 1884-85, toen Pärličev als Bulgaarse nationalist een onredelijke haat tegen de Grieken had opgevat. Ze verzwijgt veel over Pärličevs 'Griekse verleden'.

⁵ Kadach, D., 'Zwei griechische Gedichte von Grigor S. Prličev (Γρ. Σταυρίδης)', *Ελληνικά*, 24 (1971), pp. 107-15; Polenakovik', Ch., 'Eden incident vo životot na Grigor S.

čev uitgescholden voor een 'barbaar en een Albanees' en erop gewezen dat hij de Russen dankbaar moet zijn omdat hij zonder de Russen een Turk zou zijn (bedoeld is 'een moslim'). Pärličev liet dit niet over zich heen gaan en schreef een tweede gedicht, dat verscheen in *H Aύγή* (nr. 348 van 10 januari 1959) en waarin een aantal relevante formuleringen voorkwamen. Hij schrijft:

Vier eeuwen lang hebben, wij, de Grieken, de slaven, het geloof bewaard zoals onze oogappel.

Werkwoordvormen en bezittelijke voornaamwoorden staan in de eerste persoon meervoud. Pärličev spreekt in naam van 'ons': zichzelf en de Grieken.

Aan het eind van het gedicht trekt hij nog van leer tegen de Russische politiek op de Balkan, die erop gericht zou zijn

'Griekenland te beperken tot twee, drie kleine stukjes land en het te vernederen'.

In Griekenland bestond op dat moment bij vele mensen de overtuiging dat Rusland het nationalisme van de Slaven op de Balkan steunde en op die manier de Griekse territoriale expansie, ook en vooral in Macedonië, in de weg stond. Met andere woorden, Pärličev identificeert zich met de nationale belangen van Griekenland op zo'n manier als alleen een echte, 'etnische' Griek dat kan doen - ten koste van de Slavische belangen.

De Russische archimandriet Antonin, die op dat ogenblik in Athene verbleef, schreef later in zijn reisverslag over de pennetwist:

'Het was niet verbazingwekkend. In de situatie van een Slaaf, verloren in de draaikolk van de panhellenistische ideeën, is niets zo natuurlijk als te vervallen in uitersten. De jonge dichter werd uiteraard door zijn kameraden toegejuicht.'⁶

Het incident in de Russische kerk is nog niet het grote literaire schandaal waarover ik het hier wil hebben. Dat komt pas in 1860.

In dat jaar nam Pärličev deel aan de grote Atheense poëziewedstrijd, *Rallia*. Deze wedstrijd vond van 1851 tot 1877 jaarlijks plaats en heette van 1851 tot 1860 *Rallia*, naar haar sponsor Amvrosios Rallis. In 1861 werd de wedstrijd niet uitgeschreven, en vanaf 1862 had ze een andere sponsor en een

Pärličev za kojšto ne se sboruvata vo negovata "Avtobiografija" (Een incident in het leven van Grigor S. Pärličev waarover in zijn 'Autobiografie' niet gesproken wordt), *Sovemenost*, 3 (1973), nr. 1-2, pp. 40-48.

⁶ Antonin (archimandriet), *Iz Rumelii* (Uit Europees Turkije). Sankt-Peterburg 1886, pp. 52-3.

andere naam. Het wedstrijdreglement bleef de hele tijd hetzelfde. Ik citeer het hier in zijn geheel, want het zal nog een belangrijke rol spelen.

1. Een prijs van 1.000 drachmes wordt jaarlijks toegekend aan de auteur van een of meer gedichten van aanzienlijke omvang, die een moreel onderwerp behandelen, d.w.z. een onderwerp dat betrekking heeft op de religie, en meer in het algemeen, op de moraal.
2. De taal van het gedicht moet conform zijn met het onderwerp, maar altijd fatsoenlijk en vlot.
3. Het gedicht of de gedichten moeten samen minstens 500 versregels tellen; het overschot is vrij en onbepaald.
4. De gedichten, ingediend binnen de voorgeschreven termijn, moeten telkens beoordeeld worden door de rector van de Universiteit, door de hoogleraar literatuur, en vooral door de hoogleraar poëtica. Indien toevallig één van deze hoogleraren ook rector is, kiest hij naar eigen inzicht een derde jurylid, ofwel onder de hoogleraren, ofwel onder de geleerden buiten de universiteit. De termijn, nodig voor de beoordeling van de gedichten, moet zo bepaald worden, dat de bekroning van de laureaat plaats heeft op 25 maart, d.w.z. op de verjaardag van het uitbreken van de Griekse onafhankelijkheidsoorlog.
5. De gedichten moeten anoniem aan de jury toegezonden worden, zoals het gebruik vereist, maar vergezeld van een gesloten, eveneens anonieme enveloppe, waarin zich de naam van de auteur bevindt, die pas bekend gemaakt wordt na de beoordeling van het gedicht.
6. De prijs wordt toegekend aan het beste of de beste van deze gedichten. Indien geen van de gedichten de prijs waardig geacht wordt, zal het geld, naar het inzicht van dezelfde jury, gegeven worden aan de ernstigste en vlijtigste van de arme studenten van de universiteit.
7. Hebben recht aan de wedstrijd deel te nemen alle Grieken en alle buitenlandse hellenisten.
8. Ook fragmenten van gedichten mogen ingestuurd worden, op voorwaarde dat ze minstens 500 versregels tellen, zoals hoger vermeld.

En daarna volgde nog een aantal praktische instructies die de anonimiteit moesten waarborgen:

Op het gedicht, aan de buitenkant, zal een of ander teken aangebracht worden, dat na de beoordeling zal dienen om de dichter te identificeren. Bijvoorbeeld, elk van de deelnemers aan de wedstrijd schrijft op zijn werk een vers, hetzelfde vers schrijft hij op een afzonderlijk blad, samen met zijn handtekening, en nadat hij het blad heeft gevouwen en verzegeld, zendt hij het anoniem samen met zijn gedicht naar de jury

van de wedstrijd, die na de beoordeling het blad ontzegelt en wanneer deze het vers op het gedicht vergelijkt met het vers op het blad, verneemt zij de naam van de dichter uit de handtekening, die het vers verzegelt, geschreven op het verzegelde blad.⁷

Het wedstrijdreglement was dor en bureaucratisch en weinig inspirerend - de opsteller ervan was dan ook een zakenman - , maar de poëziewedstrijden zelf genoten een enorme publieke belangstelling en gaven elk jaar weer aanleiding tot verhitte debatten en soms zelfs tot handgemeen. Moullas ziet de oorzaak van deze belangstelling in het feit dat de wedstrijden 'een uitlaatklep vormden voor de constant onder hoge druk gehouden nationalistische massa-hysterie'.⁸

Wanneer we juryrapporten nalezen, die systematisch, jaar na jaar, in het tijdschrift *Πανδώρα* gepubliceerd werden, wordt duidelijk waar het om gaat. De gedichten werden door de jury beoordeeld op basis niet zozeer van artistieke als wel van 'nationalistische' criteria. Bijzondere aandacht ging uit naar de taal. Die moest volgens het reglement 'fatsoenlijk en conform met het onderwerp zijn', maar al na de eerste wedstrijd in 1851 ontstonden daarover discussies binnen de jury. Rallis moest ingrijpen. Hij constateerde dat sommige dichters 'gebruik maakten van de meest volkse woorden en zinswendingen' en raadde ze aan 'goed de taal van onze voorouders te bestuderen'.⁹ Dat betekende dat de gedichten moesten geschreven worden in de *αυστηρά καθαρεύουσα*, de strenge archaïserende of geleerde taal, en niet in de algemene omgangstaal. Doordat de jury bestond uit universitaireren was het geen probleem om aan deze strenge taaleisen de hand te houden.

De juryleden gaven ook de voorkeur aan epische gedichten, die het heroïsche verleden van Griekenland opriepen. Voor die epische gedichten achtten ze de klassieke versvormen - de hexameter en de *πολιτικός στιχός* (15-lettergrepige versregel) - het best geschikt. Sommige juryleden vonden rijm overbodig: Homeros rijmde ook niet. Andere juryleden vonden het ontbreken van rijm dan weer een blijk van gemakzucht. Over het algemeen ging de voorkeur uit naar de Franse en Duitse classicistische modellen, die ten onrechte voor de klassiek-Griekse modellen gehouden werden. Voor de lossere vormen van de romantici bestond een groot misprijzen. Met name aan Byron hadden ze, ondanks zijn grote verdiensten voor de Griekse zaak, een grote hekel. De gedichten moesten, wat taal en thematiek betreft, vooral de Griekse eigenheid uitstralen.

⁷ Moullas, P., *Les concours poétiques de l'Université d'Athènes 1851-1877. Thèse de doctorat présentée à l'Université de Paris-Sorbonne*. Paris, 1976, pp. 26-8.

⁸ Moullas, *Les concours poétiques*, p. 19.

⁹ Moullas, *Les concours poétiques*, p. 32-3.

In 1860 nam dus ook Pärličev aan de Atheense poëziewedstrijd deel - met het epische gedicht *Ὁ Ἀρματωλός*. Een ἀρματωλός was in het Osmaanse rijk een soort van politieagent, van christelijke origine en gewapend, die de bevolking moest beschermen tegen struikrovers. In het epische gedicht van Pärličev draagt de ἀρματωλός de naam van Kosmas; zijn tegenstanders, de rovers dus, zijn Albanese moslims. De gebeurtenissen spelen zich af in de streek van Debar, bij de (huidige) Macedonisch-Albanese grens. Na vele heldhaftige optredens tegen de Albanese rovers wordt Kosmas door hen gedood. Het epos was niet geschreven in hexameters of in de πολιτικός στιχός, maar wel in een heel archaïsche αυστηρά καθαρεύουσα, vol Homerische woorden en neologismen gevormd naar het model van de Homerische composita.

De lezer van vandaag moet een grote vastberadenheid aan de dag leggen om het gedicht helemaal uit te lezen, maar de jury vond *Ὁ Ἀρματωλός* van alle inzendingen in 1860 de beste en besloot de auteur ervan te bekronen. En van dan af gaat alles mis.

In de loop van de ochtend van 25 maart 1860 werd zoals elk jaar tijdens een grote plechtigheid in de aula van de universiteit van Athene de winnaar van de poëziewedstrijd bekend gemaakt. Dat gebeurde door de rapporteur van de jury, in 1860 Alexandros Rangavis, in aanwezigheid van de andere juryleden en van een massa belangstellenden. Rangavis vergeleek de kwaliteiten en gebreken van de drie beste inzendingen en prees daarbij *Ὁ Ἀρματωλός* de hemel in. 'Hoe ervaren en kunstzinnig zijn alle details uitgewerkt, hoe kunstzinnig is alles gewrocht!' zegde Rangavis. 'Niets ontsnapt, niets is nevelig of twijfelachtig - elk vers schittert als een zuivere parel, gezet op de passende plaats in een rijk sieraad.'¹⁰ Vervolgens opende Rangavis de enveloppe bij het gedicht en vond daarin een brief, maar zonder vermelding van de naam van de auteur. Om een of andere reden had Pärličev nagelaten zichzelf te identificeren. Dat was een vervelende situatie voor Rangavis. Hij kon geen winnaar bekend maken. De winnaar bevond zich vermoedelijk wel in het publiek, maar Rangavis kon hem niet vragen zich bekend te maken en de prijs in ontvangst te nemen. Iedereen kon beweren dat hij *Ὁ Ἀρματωλός* geschreven had en vervolgens de 1.000 drachmes op zak steken. Er moest nauwkeurig onderzocht worden of degene die zich als auteur van het gedicht aanmeldde, ook inderdaad de auteur was, en dat kon niet even op het podium in de aula van de universiteit gebeuren.

Pärličev geeft in zijn autobiografie een heel tendentieuze voorstelling van de zaak, om niet te zeggen dat hij liegt. 'Tot slot zei Rangavis: 'De examencommissie verklaart dat zij dit jaar dit laatste poëma beschouwt als het eerste en

¹⁰ Petruševski, M. D., 'Rangavis za poezijata na G. S. Prličev in negovoto mesto vo literaturata' (Rangavis over de poëzie van G. S. Pärličev en zijn plaats in de literatuur', in: *Besedi za Prličev* (Causerieën over Pärličev), Skopje 1980, p. 25.

ze geeft de krans aan 'Ο Ἀρματωλός.' Hij zei niet ook 'de geldprijs'. Waarom? De krans lag op de prachtig versierde tafel voor het publiek, maar hij riep me niet om hem te geven voor het publiek, zoals de andere jaren gebeurde. Waarom? De belangrijkste reden was dat de in het poëma weerklinkende namen hem niet naar Griekse roken: Staïkos, Rados, Neda, Galesnik, Reka'.¹¹

Dit is flauwekul. Rangavis had in zijn rapport verklaard: 'Zulk een poema, dat zoveel ernstige verdiensten heeft, had misschien niet moeten gaan over een dorp in Albanië, maar over een dorp in Griekenland. (...) Maar laten we het dit niet verwijten! Als de auteur het zo gewild heeft, laat de stemmen van de Muzen ons er dan aan herinneren dat ook elders, ver van ons vandaan, onze volksgenoten leven met Griekse harten, Griekse zeden en een Grieks heldendom.'¹² Rangavis had dus helemaal geen bezwaren tegen deze namen, integendeel. Met reden stelt Moullas dat deze bijzonderheid waarschijnlijk nog heeft bijgedragen tot de bekroning van het gedicht.¹³ Het was immers duidelijk dat de auteur afkomstig was uit dezelfde streek. Op die manier werd nog maar eens aangetoond dat ook ver in het noorden nog Grieken leefden en dat Griekenland terecht aanspraak maakte op die gebieden. De kwestie van de 'bevrijding' van Albanië en inlijving bij Griekenland was op dat moment in Athene erg actueel. Bovendien was Rangavis ex-minister van buitenlandse zaken en moet die zaak hem nauw aan het hart gelegen hebben.

In de loop van de volgende uren en dagen geraakten de relaties van Pärličev met de juryleden nog meer vertroebeld. In de loop van de namiddag van 25 maart ging Pärličev naar Rangavis om zich bekend te maken. We zijn aangewezen op de autobiografie van Pärličev om te achterhalen wat er gebeurd is.

Rangavis zegde: 'Hebt u gehoord welke lof ik u toezwaaid heb?' Ik antwoordde: 'Ja! Het is u ook niet mogelijk te spreken tegen uw geweten in...' Onmiddellijk begreep hij de ruwheid van het antwoord. 'Van welke leeftijd bent U?' '30 jaar.' 'Van welke nationaliteit bent u?' 'Bulgaar' 'Het is niet mogelijk dat een Bulgaar zwart haar en zwarte ogen heeft.' Daarop antwoordde ik niet, maar ik keek hem strak in de ogen. Hij sloeg de zijne neer.¹⁴

Twee dagen later, op 27 maart, verscheen Pärličev voor de Academische Raad om nogmaals zijn auteurschap te bewijzen, en opnieuw werd gevraagd naar zijn nationaliteit.

We weten niet of deze dialogen inderdaad gevoerd werden op de manier waarop ze in Pärličevs *Avtobiografija* geciteerd worden, en er zijn goede redenen om aan te nemen dat Pärličev heel wat minder vrank en vrij over zijn Bul-

¹¹ Pärličev, *Avtobiografija*, p. 366.

¹² Petruševski, 'Rangavis', p. 24.

¹³ Moullas, *Les concours poétiques*, p. 174.

¹⁴ Pärličev, *Avtobiografija*, p. 366.

gaarse nationaliteit gesproken heeft. Veel waarschijnlijker is dat hij zich op zo'n manier 'Bulgaar' noemde, dat Rangavis en de universitaire overheden en alle andere Grieken dat konden begrijpen als 'Griek uit Bulgarije' of 'Bulgarofone Griek', net zoals de helden uit 'Ο Ἀρματολός voor Rangavis 'Grieken uit Albanië' of 'Albanofone Grieken' waren. Uit brieven en andere teksten die hij in die periode schreef en uit getuigenissen van tijdgenoten blijkt dat hij over zijn nationaliteit juist heel dubbelzinnig deed.

Het is hoe dan ook heel begrijpelijk dat Rangavis en de academische overheden met grote achterdocht naar de nationaliteit van Pärličev gevraagd hebben. Ze wantrouwden iedereen die zich als auteur van 'Ο Ἀρματολός kwam aanmelden, en zeker iemand die aan zijn tongval te horen geen Griek was. Elke jury van elke literaire prijs zou wantrouwig worden wanneer de auteur van het bekroonde boek geen *native speaker* is van de taal waarin het boek geschreven is.

Nogmaals, wij weten niet precies wat er tijdens die gesprekken gezegd is, maar we kunnen stellen dat Rangavis en de universitaire overheden niet handelden uit anti-Bulgaarse gevoelens, zoals Pärličev wil laten uitschijnen. Niet omdat Rangavis en de anderen geen anti-Bulgaarse gevoelens zouden kunnen gekoesterd hebben, maar wel omdat ze Pärličev niet beschouwden als een (etnische) Bulgaar. Wanneer we uitsluiten dat Pärličev op het moment dat hij zijn autobiografie schreef gewoon zat te liegen, lijkt de meest plausibele verklaring dat Pärličev het wantrouwen van Rangavis en zijn collega's als anti-Bulgaarse vooringenomenheid geïnterpreteerd heeft. We weten - en niet alleen uit Pärličevs autobiografie - dat de Grieken van toen, ondanks hun neiging om Albanen, Bulgaren, etc. als 'volksgenoten' te beschouwen, voor deze volken tegelijk een grote minachting koesterden. Pärličev kan deze minachting ten onrechte ook achter Rangavis' argwaan vermoed hebben.

Maar het ergste moest nog komen. Eén van de auteurs die ook aan de poëziewedstrijd deelgenomen hadden, maar zonder succes, was Theodoros Orphanidhis, hoogleraar plantkunde aan de Universiteit van Athene en satirisch dichter. Pärličev, die geneeskunde studeerde, liep ook college bij Orphanidhis. Orphanidhis kon zijn nederlaag moeilijk verkroppen. Hij liet Pärličev bij zich komen en las aandachtig het handschrift van 'Ο Ἀρματολός - 'als om er fouten in te vinden', merkt Pärličev in zijn autobiografie op.¹⁵ Na de lectuur herinnerde Orphanidhis Pärličev eraan dat hij nog examen bij hem moest afleggen en dat hij zich maar beter met de leerstof kon bezighouden. Daarop gaf Pärličev ten huize van Orphanidhis een brief af, waarin hij hem zijn respect betuigde en meedeelde, dat hij geen examen bij hem zou afleggen.

¹⁵ Pärličev, *Avtobiografija*, p. 367.

Orphanidhis was op dat moment eigenlijk klaar met Pärličev. Hij richtte zijn pijlen nu op de ware schuldige voor zijn nederlaag, juryvoorzitter en rapporteur Rangavis. Wat volgde was een verbaal handgemeen tussen Orphanidhis en Rangavis, waarmee Pärličev zich ongevraagd bemoeide - om de zwaarste klappen te krijgen.

Op 22 april kondigt Orphanidhis door middel van een advertentie de publicatie aan van zijn niet bekroonde gedicht, *Ὁ Ἅγιος Μηνάς*. Daarin beschuldigde hij *en passant* Rangavis van kwade trouw. Rangavis antwoordde een week later met een stuk in de krant *Ἡ Ὁμόνοια*, waarin hij zich afvroeg waarom Orphanidhis opeens gestopt was met de lovende bespreking van zijn (Rangavis') *Διάφορα διηγήματα καὶ ποιήματα* (Diverse verhalen en gedichten, Athene 1859). Orphanidhis' reactie verscheen op 15 mei in *Ἡ Ἀύγή* (nr. 240). Hij beweerde dat Rangavis die lovende bespreking van hem heeft 'afgebedeld'.

Op dat moment besloot Pärličev zich met de polemieek te bemoeien met een open brief in *Το Φῶς* (nr. 83) van 19 mei. Orphanidhis had in één van zijn stukken tegen Rangavis Pärličevs gedichten gekwalificeerd als *πατσαβούρες* (opneemvodden). Pärličev nam dat niet, maar vooral - zo beweert hij - wilde hij Rangavis verdedigen en 'heel Griekenland' beschermen tegen het gescheld van Orphanidhis:

Wanneer het pas herrezen Griekenland zich laat leiden door wie de grootste mond heeft, zal het spoedig in zijn wateren verzinken.¹⁶

Orphanidhis sloeg hard terug - in *Ἡ Ἀύγή* (nr. 635) van 27 mei - en mikte meteen naar de gevoeligste plek van Pärličev. Hij schreef: 'Het rectoraat van de Universiteit van Athene heeft onlangs vernomen dat de Bulgaarse propaganda, om te verhinderen dat de studenten uit Macedonië een Grieks bewustzijn zouden krijgen, hier haar apostelen heeft, waarvan de zeer beminnelijke verdediger van de heer Rangavis er één is. Er is daarover, als ik me niet vergis, zelfs een onderzoek gedaan.'

Orphanidhis' slag onder de gordel was uitstekend getimed. Enkele weken voordien hadden Bulgaarse nationalisten in Istanbul zich los gemaakt van het Patriarchaat van Constantinopel en een Bulgaarse kerk gesticht. Uiteraard bestond daarover in Athene grote opwinding en de achterdocht ten aanzien van de 'Bulgaarse propaganda' was op dat moment dan ook erg groot.

Pärličev voelde zich door Orphanidhis - en waarschijnlijk ook door de politieke gebeurtenissen in Istanbul - in het nauw gedreven. Op 1 juni verscheen opnieuw een brief van hem aan Orphanidhis in *Το Φῶς* (nr. 91 van 1 juni 1860). Pärličev gaf daarin toe dat hij 'een Bulgaar' was, maar haastte zich

¹⁶ Kadach, D., 'Die Polemik Orphanides-Pärličev anlässlich des Athener Dichterbewerbs 1860', *Zeitschrift für Balkanologie*, 8 (1971-72), nr. 1-2, p. 91.

die bewering zo te duiden dat ze weer evengoed zoïets als 'Bulgarofone Griek' kon betekenen.

Je zegt dat ik een Bulgaar ben! Een groot wonder!!! Applaus, Heren!!! Inderdaad, mijnheer de professor, en wat bewijs je daarmee? Inderdaad, en ik loochen mijn identiteit niet. Maar vijftien jaar heb ik doorgebracht in ononderbroken dienst aan Griekenland, terwijl jij, toen je jong was, op schandelijke wijze rondzwierf in de steegjes van Athene; ik verspreidde de Griekse taal in gebieden waar ze geheel onbekend is, en ik vormde met haar duizenden jongeren, terwijl jij, toen je jong was, alleen jezelf vormde. Inderdaad, ik ben een Bulgaar, maar ik heb Griekse gevoelens en een Griekser hart dan jij, die scheldt.

Pärličev was bijzonder geraakt door Orphanidhis' beschuldiging dat hij voor de Bulgaarse propaganda zou werken. Hij daagde Orphanidhis uit om in het openbaar, in de universiteit op 5 juni op 7 uur 's ochtends in aanwezigheid van geleerden zijn beschuldiging hard te maken. Orphanidhis kwam niet opdagen - misschien vanwege het vroege uur.

Op 15 juni verschijnt de derde en laatste brief van Pärličev aan Orphanidhis. Opnieuw probeert Pärličev de omstandigheid dat hij van Bulgaarse afkomst is te relativiseren:

Heeft er soms iemand gevraagd of jou verzocht om hem te informeren of ik een Bulgaar ben of een Jood of een Chinees? Neen, edele professor. Maar God is mijn getuige, alle gezond-denkende mensen zijn mijn getuige dat jij dat gezegd hebt met als enige bedoeling mij te gronde te richten.¹⁷

De polemiek werd afgesloten met een artikel van de literaire criticus Konstantinos Levidhis in *Ἡ Ἑλλάς* (nr. 1956 van 21 juni 1860). Die probeerde de kool en de geit te sparen. Hij verwoordde waarschijnlijk het adequaatst hoe Pärličev zelf zijn nationale identiteit zag: hij was een Bulgaar, daar niet van, maar de Bulgaren waren eigenlijk ook Grieken:

De heer Orfanidhis heeft in zijn woede tegen de heer Rangavis vergeten dat hij, de heer Stavridhis beschuldigend als apostel van een propaganda, gevocd door een arglistige buitenlandse politiek, zelf ook, zonder te willen, optreedt als agent van die propaganda, een scherpe pijl richtende op de Bulgaren, die het Griekse volk steeds beschouwd heeft en nog beschouwt als beminde leden van de Griekse familie.

Na de publikatie van Levidhis' stuk bedaarden de gemoederen. Pärličev nam in 1862 nogmaals deel aan de Atheense poëziewedstrijd, maar dit keer zonder succes. Zijn inzending was een lang episch gedicht over Skanderbeg. Een Bul-

¹⁷ Kadach, 'Die Polemik', p. 97.

gaar uit Macedonië die in het Grieks over een Albanese vrijheidsstrijder schrijft: de Balkan in heel zijn ethno-culturele complexiteit in één literair werk.

We beschikken over te weinig bronnen om precies te reconstrueren wat er in die periode en in de volgende jaren precies met het Griekse nationale bewustzijn van Pärličev gebeurd is. Tegen de helft van de jaren zestig van de 19de eeuw vinden we hem terug als onderwijzer in zijn geboortestad Ochrid, aan het hoofd van de plaatselijke Bulgaarse nationale beweging die het Grieks uit kerk en school wilde bannen. Hij lustte op dat moment de Grieken rauw. Het schandaal rond de bekroning van zijn *Ὁ Ἀρματαλός* zal er wel voor iets tussen gezeten hebben.

Raymond DETREZ